

Fogas fészületek

ARANYI SÁNDOR FOTÓKONSTRUKCIÓJA

Először talán egy terebélyes pályaudvart kellene elképzelnünk. Átlós, nyílegyenes és íves sínparók regimentje, köztük tömpe váltók, sudár jelzőlámpák. Akárcsak Bartha László remekbe szabott képi látomásán (Allomás). Mert a vasúti mozgásformáknak mégiscsak rendje, mértéke van. Akadnak derék fővágányok meg mellékvágányok, aztán plasztikus átmenetek és váratlan kitérők. A kortárs művészet globális látképe is némileg ilyesféle lehet. Csak itt jóval nagyobb szerepet kapnak a legkülönbözőbb műfaji, stílári átállások és metamorfózisok. Ráadásul ezek logikáját nem is értjük mindig igazán. Miért kell például a színészeknek egyre-másra rendezniük? Vagy az avatott költőknek a prózába átcsapniuk? És a vérbeli festők mi végre forszírozzák a plasztikus vagy fotós kifejezést? Korszakosan bonyolult, már-már kaotikus képletek. Szerencsére alkalmanként közelebből is beláthatunk egy-egy alkotó műhelyébe.

Aranyi Sándor szegedi műtermében mindenestre az égvilágon semmi különösség nincs. Lehetne ugyan valamivel teresebb, tágasabb, ám ne legyünk telhetetlenek. Elvégre finom, fanyarkás terpentinszag úszkál a légtérben, a falakon pedig méretesebb és apróbb olajképek váltakoznak. S ez így van rendjén: egy hivatásos festő munkaközegében nézelődünk. Feltűnik ellenben, az utóbbi időkben a művész szembeszökően vonzódik a parányibb méretekhez. Mintha most, az ötödik iksz környékén döbbenne rá a festészet valódi komolyságára, nagyságára. Habár ezzel paralel – villan eszembe – Aranyinál a fotós kifejezés is tisztos polgárjogot szerzett. Még a kiállításokon is.

Annyi bizonyos: a sokasodó kisképek, a gyarapodó fotóművek valahol titkon összekacsintanak. És térszerű természetük ellenére is az idő fátumára utalnak. Agilis szerzőjük ugyanis a hazai képzőművészet egyik legvitálisabb, legjelentősebb organizátora. Nem elég, hogy a szegedi főiskola Rajz- és Művészettörténet Tanszékének vezetője, a Szög-Art Egyesület irányítója, ám emellett a MAOE területi képviselője, egyben a csongrádi Plein-air Nemzetközi Művésztelep dirigense is.

Vagyis mit ér a végzettség, mit a képesség, ha adott életformánk ennél is súlyosabbnak bizonyul!

Ilyen egyszerűnek tűnik Aranyi Sándor pályamódosulása. Holott ez tömérdek lelki, szakmai vívódással jár. De hát végül is csak-csak döntenünk kell felgyülemelő feladataink, lehetőségeink érdemi sorsáról. Igaz, az elapadó, elévülő szakmai tennivalók is ugyanerre tendálnak. A Jászai-díjas rendező, Sándor János például nyugodtan lehetne amolyan örökké zsörtölődő, kocsmatöltelék figura. Hosszú évek óta ugyanis nemigen jut érdemi munkához a színházban. A hazai sajtó most mégis legújabb átfogó monográfiáját dicsérgeti (A szegedi színjátszás krónikája, 1883–1944). Hogy micsoda bennfentesség, micsoda élvezetes íráskészség! Két szóval: példamutató, páratlan kirukkolás. Érdekes különben, hogy Aranyi Szög-Art Egyesülete és Sándor János a valóságban is meglehetősen szoros kapcsolatban állnak. Az ismert rendező nemcsak figyelni, menedzselti tevékenységüket, de olykor tárlataikat is megnyitja. Így volt ez Aranyi Sándor jubileumi bemutatóján is. Mintha a két egyéniség ösztönösen is érezné, hogy művészi pályájuk azért jócskán hasonlatos.

De semmi vész – mondhatnám derűs optimizmussal. Régóta tudjuk: az ember alapvetően rendkívül komplex, többretegű szellemi képződmény. Nikolaus Pevsner szerint a valamirevaló építészekben ugyanúgy ott munkál az architektónikus, mint a szobrászi és festői képesség. Amde az utóbbi hivatás sem kimondottan magánvaló terület. Dehogy. A festői felkészültségben is ott rejtőznek a különféle grafikusai vagy fotós lehetőségek. Amivel persze nem azt mondom, hogy a piktorok nagy része akár fotóművésznek is beállhatna. Szó sincs erről. Aranyi Sándor viszont szerencsés csillagzatú. Már eddig is bizonyította: neki a korszerű fotós látás épp olyan kézenfekvő, akárcsak a hálátlanul bajos művészeti szervezőmunka. Egyébként mozgalmas, világjáró életformájához valahogy illik is a kamera. Miként az is jellemző: gyakran az egymásba átjátszó utca- és épületrészletekből formálódnak lírai sejtelmű, már-már absztrakt fotóművei. Most mégis egy szigorúbb, puritánabb alkotását szeretném tüzetesebben szemügyre venni. Bár címadása eléggé suta, közhelyszerű, maga a teljesítmény ellenben mindenképp figyelemre méltó (*Konstruktív*).

Szikár, szögletes és vertikális formaritmusok. Első látásra mindössze csak ennyit észlelünk e zöldes hangoltságú felületen. Majd a telítettség, a behálózottság nyomasztó és fojtogató képzete is rövidesen beugrik. Mintha valami sivár, emberellenes közegbe csöppentünk volna. Noha világosan látjuk: valójában korszakunk jellegzetes funkcionalista építészeti alakzataival szembesülünk. Ami annyit tesz: ez a felvétel éppúgy készíthetett Hollandiában, mint Törökországban, Norvégiában vagy épp nálunk. Mind egy, átfogó, internacionális tünettel van dolgunk. Különben globalitás ide, építészet oda, a szerzőt mindenekelőtt a létesítmény belső, vasvázás struktúrája érdekelte. Azt is mondhatnám: az orvosi családból származó Aranyi itt akaratlanul is édesapja nyomdokaiba lépett. Nem ragadt le a külső látszatoknál, inkább intenzív röntgenképet készített az adott jelenség beszédes csontvázrendszeréről. Ez a kutakodó, analitikus nézőszög azután rögvést felborítja a látvány köznapi, józan karakterét. Ami egyfelől feszes, racionális térhálózat, az a másik oldalon már esetlegesebb, törekenyebb konstrukciónak mutatkozik.

Am honnan ez a részletekkel is számoló, szuggesztív láttatás? Nem nehéz észrevennünk: az alkotó szembetűnő közelnézetből, úgy mond premier-plánból vizsgálja aktuális, egyszerű témáját. Ebből adódik, hogy a jámbor szemlélődő szinte öntudatlanul is bepréselődik a szikár, baljóslatú formaegyüttesbe. S ezzel együtt egészséges tájékozódási képességét is elveszti valamelyest. Hisz nemigen találkozik biztonságot adó elő- vagy háttérrel, földi vagy égi tartományokkal. Inkább úgy érzi: most szorongató testközélebről kell átélnie a korszerű architektúra sajátságos habitusát. Szóval: nincs mese, nincs menekvés. Már csak azért sem, mivel a katonás, célirányos és fogas szerkezetek könnyörtelenül belefeszülnek a képmezőbe. Ezzel azonban korántsem keletkezik amolyan robusztus, monumentális hatások. Dehogy.

Csak a felszínes, fölényes kívülállás képtelensége dokumentálódik.

Tényleg: a modern vizuális művészetek látásmódjában jóformán a kezdetektől ki-tüntetett szerepet kap a premier-plános megközelítés. Nem véletlenül. Ha már korszerű létszemléletünk egyre inkább a habzsoló, nagyvonalú mentalitást kultiválja, akkor ezt mégiscsak finomítani, kompenzálni kell valahogy. Aki ugyanis egyre-másra fittyet hány a valós környezet közvetlen, részletgazdag kisugárzásaira, az jobb híján csak a kortársi idő szirénes, eklektikus hullámveréseire hagyatkozhat. Közben az ördögi és angyali természetű, valós és tanulságos térélményektől automatikusan is meg-

fosztja önmagát. Pedig: „A kép olyan értelemközvetítő – vallja Max Imdahl – amely mással nem helyettesíthető”.

Nos, lényegében ebbe az irányba mutat Aranyi Sándor fotója is. Látható például: ami köznapi nézelődéseinkben pusztán csak sablonos, raszteres formahalmaz, az itt mindenképp elevenebb, már-már személyesebb arculatot ölt. Mert a ferde, átlós jellegű vonal- és foltelemek jótékonyan oldják, dinamizálják a lélektelen képzetű, satuszerű képi struktúrát. Erre egyébként szükség is van, mivel egy mértánias, árnyyszerű emberi alakzat irgalmatlanul beékelődik a bal alsó pillérek közé. Akárha egy csenevész kortársi Atlasz motívummal lenne dolgunk. Bár az sincs kizárva: ezúttal pont a munkálkodó fotóst fürkészhetjük. Mint ahogy a levegősebb, atmoszférikusabb felső térrészben is meglódul fantáziánk, mivel a szokványos rácsszerkezetek némiképp mitikus feszületekké lépnek elő. Kiderül hát, hogy e puritán, szellemes alkotáson a józan, racionális és ijesztő sugallatok éppúgy szóhoz jutnak, akárcsak a lágyabb, magasztosabb rituális képzetek.

De ne ragadjunk le a szerkezeti, formai elemek csupaszhangzattanánál! Vegyük figyelembe azt is: jelenleg a mindent átható zöldes tónusnak felfokozott képszervező funkciója van. Már csak azzal is, hogy a legtöményebb, legsötétebb bal alsó térrészen egy kontrasztos és parányi vörös folt villan fel. Persze nem árt tisztáznunk: ezt az átfogó színértéket az épülethez társuló üvegfal biztosítja. Különben a mohák vagy befóttos üvegek visszafogott árnyalatára emlékeztet e színhangzat. Ami csak azért érdekes, mert a benne vagy mögötte megjelenő rideg, agresszív szerkezeti komponenseket áldásosan meglágyítja. Némileg lírizálja ezeket. Egyfelől békésebb, megnyugtatóbb érzetet nyerünk, sőt térbeli bezártságunk is kegyesen oldódik. Ami eddig feszes, szorongató közelnézet volt, azt most egy megengedőbb, távlatosabb effektus kompenzálja. Aztán az üveganyag reflexív természetéből adódik a fémszerkezetek térbeli, tónusbeli ritmusjátéka is, nem beszélve az áthatások és tükröződések artistikus rendjéről. Más szóval: a kép a képben talányos metodikájáról.

Hogy hova vezet e művésen kompenzáló, cizelláló művészi magatartás? Aki figyelmesen megnézi Aranyi Sándor kompozícióját, annak előbb-utóbb rá kell jönnie: itt a valóságos épületszerkezeti elemek mindössze csak ürügyet kínálnak a szerzőnek. És semmi többet. Ürügyet arra, hogy egy sosemvolt, specifikus kísértetházat hozzon létre. Másképpen: egy olyanféle fotós víziót, ahol a vaskos, mértánias gerendázatok mágikusan megszabadulnak térszerűen formált, életszerű arculatuktól. S helyettük inkább síkszerű, dekoratív, amolyan papírmásé jellegükkel rukkolnak elő. És csakugyan: mintha egy merészen redukált, korszerű színházi díszletkonstrukcióval lenne dolgunk. Teret ugyan észlelünk e réteges, dinamikus összeállításban, csakhogy ez igazában látzatos, virtuális tér. Annál is inkább, minthogy egészében egy sejtelmesen törekeny, árnyékoltokból szerveződő építészeti képződményben tartózkodunk.

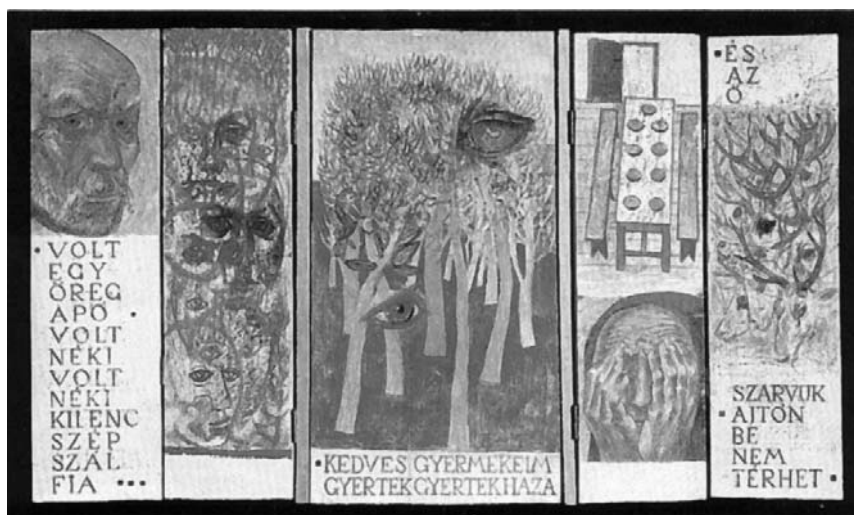
Talán nem túlzás, ha e lehangoló, lírikus látszatnak némi véleményező, értékelő szerepet tulajdonítok.

Persze ne menjünk el szólanul az üveganyagban rejlő esztétikai, térmoduláló képességek mellett sem! Már csak azért se, mivel e különös matéria korszakunk egyik legjellegzetesebb, legfrekvenciáltabb használati eszköze. Egyszerre rendkívül kemény és zárt karakterű, mégis bizonyos könnyedség, nyitottság jellemzi. Ugyanakkor reflektív, tükröző természetében egyféle antropomorf, humánus mozzanat is felfedezhető. Ne feledjük: a képszerű látás, egyáltalán a művészi kifejezés ősi megszületésében éppúgy perdöntő szerep jut az árnyékhatásoknak, mint a fényteli visszatükröződéseknek

(l.: Narcissus legendáját). Aranyi Sándor művét is ezek az egyszerűnek tűnő, de annál misztikusabb formaelemek teszik igazán talányossá, izgalmassá. Hisz a simán fénylő üveglapok úgyszólván optikai csodákra képesek. Ott ücsörgünk, mondjuk, a vonaton, az ablak mellett, s a mellettünk felvillanó tájrészleteket fürkésszük. Csakhogy az üveg felületén az átellenes fülke emberi, tárgyi mozzanatait is nyomon követhetjük. Akárha a külső és belső térzónákban is ugyanúgy jelen lennénk. E széles spektrumú, többnézőpontos tükrözés voltaképp a modern művészet dinamikus, nyitott és szürreális szemléletével analóg. Vagyis a montázsos, áthatásos és meglepő kombinációk birodalmában tartózkodunk. S ez a jelenlegi alkotáson is fölöttébb finoman, visszafogottan tetten érhető.

Bármilyen különös: egyféle távlatos, historikus olvasat is befér Aranyi Sándor megkapó művébe. Ez egyszerűen abból adódik, hogy egy korszerű épületmotívummal s ennek képi átfedésével szembesülünk. Közben pontosan tudjuk: korunk puritán, funkcionalista architektúrája épp a holland konstruktivista festészet eszmeköréből pattant ki. Nem csoda így, hogy e nagyhatású szellemi mozgalom atyamestere, Piet Mondrian rendkívül lakonikus, kihegyezett és idealista elveket követett piktúrájában. Úgy vélte: „A művészet a valóság egésze fölött áll, nincs vele közvetlen kapcsolata.” Innen erednek kristályos szerkezetű, dekoratív képei. Ha megfontoljuk: a szegedi alkotó most akaratlanul is visszanyúlt e század eleji örökséghez. Amivel festői mentalitását is megőrizte némileg. Csak ő Platon pesszimiztikus nézetét is hozzáfűzte a modern építészet látványzónájához. Hiába ugyanis a ritmikus, racionális és feszes benyomás, ha egészében mégiscsak egy csalóka, másodlagos, bár érzéki telítettségű árnyéképet kapunk.

Szuroni Pál

SZALAY FERENC